

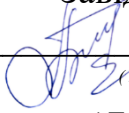
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Факультет економіки та бізнесу
Кафедра «Економіки і бізнесу»
(назва кафедри)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
Спеціальність 242 Туризм і рекреація
Спеціалізація (за наявності) _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

 Лариса БОЛТЯНСЬКА
(підпис) (ім'я та прізвище)

« 17 » лютого 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

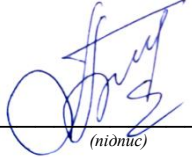
на тему «Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього
туризму України»

Здобувач вищої освіти:

(підпис)

Денис КАТЮХА
(ім'я та прізвище здобувача)

Керівник:

(підпис)

к.е.н., доцент Лариса БОЛТЯНСЬКА
(учене звання, науковий ступінь, ім'я та прізвище)

Запоріжжя, 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Факультет економіки та бізнесу
Кафедра «Економіки і бізнесу»
(назва кафедри)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
Спеціальність 242 Туризм і рекреація
Спеціалізація (за наявності) _____

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної
програми

_____ Ірина КОЛОКОЛЬЧИКОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

«24» жовтня 2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Лариса БОЛТЯНСЬКА
(підпис) (ім'я та прізвище)

«25» жовтня 2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
на підготовку кваліфікаційної роботи для здобувачів
ступеня вищої освіти «Магістр»

здобувача вищої освіти Дениса КАТЮХИ
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму України»

керівник роботи к.е.н., доцент Лариса БОЛТЯНСЬКА
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ректора університету від «21» жовтня 2024 року №491-С

2. Строк подання кваліфікаційної роботи 18 лютого 2025 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: науково-теоретична література; статистичні дані України; статистичні дані області; статистична звітність суб'єкта господарювання

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):
Вступ.

Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження туристичної діяльності

1.1 Дефініція поняття «туризм» та його основні аспекти

1.2 Фактори впливу на розвиток сучасного туризму

1.3 Методика досліджень туристичної діяльності в період воєнної ситуації в країні

Розділ 2. Сучасний стан та післявоєнне відновлення внутрішнього туризму в Україні

2.1 Оцінка ресурсного потенціалу внутрішнього туризму

2.2 Вплив російсько-української війни на туристичний потенціал України

2.3 Сучасні тенденції та напрямки розвитку внутрішнього туризму в умовах воєнного стану

Розділ 3. Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму в Україні

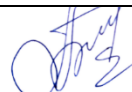
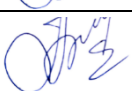
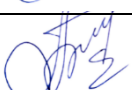
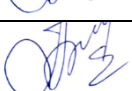
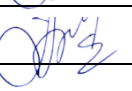
3.1 Ключові аспекти розвитку внутрішнього туризму у післявоєнний період

3.2 Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період

5. Перелік графічного матеріалу: 1 рисунок, 6 таблиць

6. Дата видачі завдання «25» жовтня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

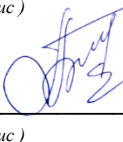
№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів	Відмітка про виконання
1	Затвердження плану роботи	28.10.2024 р.	
2	Розділ 1 Теоретико-методичні основи дослідження туристичної діяльності	06.12.2024 р.	
3	Розділ 2 Сучасний стан та післявоєнне відновлення внутрішнього туризму в Україні	29.12.2024 р.	
4	Розділ 3 Перспективи післявоєнного відновлення внутрішнього туризму в Україні	31.01.2025 р.	
5	Висновки, список використаних джерел	13.02.2024 р.	
6	Перевірка на плагіат	14.02.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Денис КАТЮХА
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Лариса БОЛТЯНСЬКА
(ім'я та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1 Дефініція поняття «туризм» та його основні аспекти	7
1.2 Фактори впливу на розвиток сучасного туризму	11
1.3 Методика досліджень туристичної діяльності в період воєнної ситуації в країні	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	21
2.1. Оцінка ресурсного потенціалу внутрішнього туризму	21
2.2. Вплив російсько-української війни на туристичний потенціал України	27
2.3. Сучасні тенденції та напрямки розвитку внутрішнього туризму в умовах воєнного стану	34
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	43
3.1. Ключові аспекти розвитку внутрішнього туризму у післявоєнний період	43
3.2. Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період	48
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Туристична галузь є надзвичайно динамічною та вразливою до зовнішніх чинників. Її розвиток залежить не лише від природних умов і географічного розташування, а й від глобальних кризових явищ та політичних потрясінь. У 2020–2024 роках туристична індустрія України опинилася перед двома масштабними викликами — пандемією COVID-19 та повномасштабною російсько-українською війною, яка стала найбільшим воєнним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни.

Війна завдала серйозних втрат туристично-рекреаційному потенціалу країни. Постраждали не лише населення та підприємства на окупованих територіях і в зонах бойових дій, а й було зруйновано або привласнено значну частину природних рекреаційних ресурсів, об'єктів історико-культурної спадщини та туристичної інфраструктури.

В умовах сучасних викликів особливо актуальним стає пошук стратегій, механізмів і джерел фінансування для післявоєнного відновлення України. Ключову роль у цьому процесі має відігравати комплексний план економічного відновлення, спрямований на модернізацію національної економіки та відбудову критично важливих інфраструктурних об'єктів.

Реалізація цього плану передбачає залучення інвестицій та фінансових ресурсів відповідно до сучасних світових економічних тенденцій. В умовах глибокої глобалізації та стрімкого розвитку міжнародних ринків Україна повинна створити сприятливі умови для відновлення та зростання ключових секторів економіки, що дозволить їй не лише конкурувати на світовому ринку, а й активно інтегруватися у міжнародний поділ праці.

Значний внесок у дослідження туристичних реалій в Україні в умовах війни зробили С.Баженова, Ю.Пологовська, М.Бикова М [3], Барвінок Н.В. та М.В. [2], Дворська І. [11], Магдик Н. [26], Моца А.А., Шевчук С.М., Серета Н.М. [26] та інші.

Війна завдала нищівного удару по туристичній сфері, дестабілізувала фінансові, енергетичні та продовольчі ринки, а також спричинила стрімке зростання інфляції у світі. Туризм у центральних, східних та південних регіонах країни фактично зупинився. В умовах таких викликів питання відновлення туристичної галузі, особливо в післявоєнний період, набуває особливої важливості, що і визначає актуальність теми магістерської роботи.

Для відновлення України у післявоєнний період першочерговим завданням стає визначення стратегій механізмів та джерел фінансування. Важливу роль у цьому процесі відіграватиме комплексний план економічного оновлення, який має стати основою для модернізації національної економіки та відбудови зруйнованої інфраструктури.

Реалізація цього плану передбачає залучення інвестиційних ресурсів і розробку конкретних економічних проєктів, орієнтованих на сучасні глобальні тенденції. В умовах активної інтеграції у світову економіку Україна повинна створити сприятливе середовище для розвитку ключових секторів національного господарства, що дозволить їй ефективно конкурувати на міжнародному ринку та брати участь у глобальному розподілі праці.

Метою даної магістерської роботи є розробка теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо реалізації комплексних заходів із відновлення туристичного потенціалу України після завершення російсько-української війни. Для реалізації даної мети визначено ряд завдань, послідовне виконання яких обумовило логіку даної наукової роботи:

1) дослідити теоретико-методичні основи дослідження туристичної діяльності:

- сформулювати дефініцію поняття «туризм» та його основні аспекти;
- визначити фактори впливу на розвиток сучасного туризму;
- проаналізувати методiku досліджень туристичної діяльності в період воєнної ситуації в країні;

2) визначити сучасний стан та післявоєнне відновлення внутрішнього туризму в Україні:

- оцінити ресурсний потенціал внутрішнього туризму України;
- визначити вплив російсько-української війни на туристичний потенціал України;
- дослідити сучасні тенденції та напрямки розвитку внутрішнього туризму в умовах воєнного стану;

3) сформулювати ключові аспекти розвитку внутрішнього туризму у післявоєнний період за допомогою оцінки застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період.

Об'єктом дослідження виступають організаційно-економічні процеси розвитку внутрішнього туризму в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку внутрішнього туризму в Україні у післявоєнний період.

Теоретико-методичною основою дослідження стали наукова і навчальна література, матеріали періодичних видань, законодавчо нормативна база, дані Державної служби статистики України та міжнародних рейтингових агентств, джерела Internet тощо.

У магістерській роботі були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, як: монографічний, наукової абстракції – для розкриття дефініції поняття «туризм» та його основних аспектів (підрозділ 1.1); системно-структурний - при дослідженні факторів впливу на розвиток сучасного туризму (підрозділ 1.2) та визначення методики досліджень туристичної діяльності в період воєнної ситуації в країні (підрозділ 1.3); нормування, порівняння та ранжирування - для оцінки ресурсного потенціалу внутрішнього туризму (підрозділ 2.1) та визначення впливу російсько-української війни на туристичний потенціал України (підрозділ 2.2);

логічного узагальнення – для визначення перспектив післявоєнного відновлення внутрішнього туризму в Україні (розділ 3)

На основі результатів досліджень запропоновано аспекти розвитку внутрішнього туризму у післявоєнний період та передбачено застосування нових тенденцій та інноваційно-інвестиційних програм для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період.

Структура роботи. Наукова робота складається з трьох розділів, виконана на 79 сторінках комп'ютерного тексту, містить 6 таблиць, 1 рисунок. Список використаних джерел включає 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Дефініція поняття «туризм» та його основні складові

Туризм має довгу історію розвитку, але до теперішнього часу не отримав однозначного визначення.

Формування поняття «туризм» відбувається паралельно з розвитком його як галузі народногосподарського комплексу у світі. Туризм спочатку не був об'єктом наукового дослідження і в первинному змісті суспільного усвідомлення трактувався як переміщення та тимчасове перебування людей поза постійним місцем проживання. Необхідність більш чіткого визначення туризму виникла в середині XX століття, коли туристичні потоки значно збільшились, відповідно як і їх вплив на економіку держав. Ініційоване в цей час наукове осмислення туризму як виду діяльності потребувало встановлення його чіткого категорійного апарату. [4]

Деякі дослідники вважають, що туризм як економічне явище можна звести до організації туристичних турів, тобто до діяльності туроператорів і турагентів. Цю думку підтримують як закордонні, так і вітчизняні науковці, зокрема М. Кабушкін та В. Хунцикер. Вони зазначають, що лише невелика частина компаній займається створенням товарів і послуг, орієнтованих виключно на туристів. Згідно з «генеральною теорією туризму», яку розробили професори Бернського університету В. Хунцикер і К. Крапф, немає необхідності виокремлювати туризм як окрему галузь. У цій теорії туризм визначають як сукупність відносин і явищ, що виникають під час подорожей та тимчасового перебування людей у місцях, відмінних від їх постійного проживання та роботи. Згодом це визначення було офіційно прийняте Міжнародною асоціацією наукових експертів з туризму (AIECT).

Подібне розуміння туризму поділяють і українські науковці, серед яких автори книги «Основи туристичного бізнесу» — М. Мальська, В. Худо та В. Цибух. Вони визначають, що туризм — це вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними і культурно - розважальними цілями [25, с. 21]. Тобто цей підхід підкреслює багатогранність туризму, акцентуючи на його функціях, які виходять за межі простого переміщення, і наголошує на його ролі у збагаченні особистості та поліпшенні якості життя.

В своїх працях Ю. Антонова та А. Краснова також пов'язують туризм із рекреацією, і зазначають, що «туризму, насамперед належить обов'язковість переміщення людини, за межі місця свого постійного проживання» та характеризують туризм, як форму рекреації (активний вид відпочинку) [17, с. 134]

Варто зазначити, що вищезгадані визначення туризму не охоплюють взаємодії, пов'язані з отриманням доходу від туристичної діяльності у місцях постійного проживання. Таким чином, вони акцентують лише на споживчій функції туризму. У цих визначеннях не враховуються відносини між людьми, які інформують туристів, мотивують їх, пропонують різні варіанти поїздок, організовують транспорт, супровід, проживання, лікування, зв'язок, безпеку тощо. На відміну від туристів, ці фахівці діють у межах своїх постійних місць проживання та орієнтовані на отримання прибутку від своєї діяльності.

У Законі України «Про туризм» від 15.09.1995 року № 324/95-ВР також надається схожий погляд на сутність цього поняття: «туризм - тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [13].

У законі поняття «туризм» трактується досить вузько і з певними неточностями. Воно зводиться лише до споживчої функції, оскільки регулює виключно тимчасовий виїзд людини. При цьому діяльність осіб, які надають

туристичні послуги (туроператорів, турагентів), не враховується. Таким чином, туризм розглядається не як суспільне явище, а як одностороння дія фізичної особи для задоволення власних потреб.

Натомість швейцарський економіст К. Каспар пропонує ширше визначення туризму, розділяючи його на дві основні системи: суб'єкт туризму (власне турист – споживач туристичних послуг, з усім різноманіттям його туристичних потреб і мотивів поведінки) та об'єкт туризму (туристичний регіон, туристичні підприємства і туристичні організації) [15].

Таким чином, у цьому підході до поняття туризму додається виробнича складова, яка охоплює діяльність туристичних організацій.

Проте, як зауважує А. Гайдук, об'єкт туризму представлений тут недостатньою кількістю елементів, а саме – відсутній такий важливий елемент, як туристичні ресурси [8]. Тому, поняття «туризм» проявляється у наданні комплексу туристичних послуг з метою задоволення потреб споживачів при розумному використанні туристичних ресурсів територій та одночасній економічній та соціальній вигоді для суспільства.

В своїх роботах Н. Крачило вважає туризм різновидом рекреації, активного відпочинку, «...під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно - розважальними цілями» [18].

Український вчений В.Кифяк розкриває поняття «туризм» як вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання. На його думку туристичні підприємства та інші суб'єкти туристичної діяльності працюють на комерційних засадах, створюючи при цьому валову додану вартість шляхом виробництва, просування та реалізації туристичних продуктів, спрямованих на задоволення потреб споживачів [16, с. 69-70].

Підсумовуючи різні підходи до дефініції поняття «туризм», то його можна трактувати в трьох основних аспектах:

Таблиця 1.1

Основні аспекти трактування туризму

Споживчий підхід	К. Каспар, А. Гайдук, Законі України «Про туризм»	туризм – це процес споживання товарів і послуг у вільний час за межами постійного місця проживання.
Соціокультурний підхід	ООН, Н. Крачило, Н. Реймерс, О. Бейдик, О. Любіцева	туризм розглядається як активний відпочинок, спрямований на відновлення працездатності, оздоровлення, пізнання, спорт і культурно-розважальну діяльність
Економічний підхід	Т. Кукліна В. Зайцева, В.Кифяк, М. Колосінська	туризм – це галузь послуг, що включає виробництво, реалізацію та споживання послуг, пов'язаних із подорожами; це також сукупність соціально-економічних відносин, побудованих на платній основі, і багатогранна діяльність, що охоплює різні сфери економіки

Джерело: складено автором

Розглядаючи основні аспекти туризму можна визначити, що економічне трактування є найбільш комплексним і дає ширше розуміння ролі туризму в сучасному суспільстві. Воно враховує, що туризм охоплює широкий спектр галузей і видів діяльності – від рекламно-інформаційних послуг, транспорту й будівництва до освіти, медицини, спорту та культури. Це підкреслює значення туризму як драйвера розвитку суспільства й економіки, що інтегрує різні сектори і створює міжгалузеві зв'язки.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що туризм є багатогранним явищем, яке поєднує соціокультурні, економічні й виробничі аспекти. Для його повного визначення необхідно враховувати як попит туристів, так і пропозицію, що формується суб'єктами туристичного бізнесу.

Це дозволяє розглядати туризм як інтегровану систему, яка сприяє розвитку суспільства, економіки й культури

1.2 Фактори впливу на розвиток сучасного туризму

Туристичний бізнес – це сектор національної економіки, який характеризується меншою капіталомісткістю порівняно з іншими галузями, але має високий рівень прибутковості. Він передусім виступає як сфера зайнятості, де створюється, реалізується та споживається туристичний продукт, забезпечуючи обслуговування мандрівників під час їхніх поїздок. Туризм є однією з перспективних галузей економіки, розвиток якої може зробити значний внесок у зростання національної економіки. Це включає створення нових робочих місць, наповнення державного бюджету через податки та залучення іноземних туристів, що позитивно вплине на економічний стан країни.

Фактори, що впливають на стан та розвиток туризму, дослідники класифікують відповідно до масштабу туристичного ринку. За такої класифікації виділяють три їх рівні:

- глобальні, тобто фактори, які діють у міжнародному чи світовому масштабі;
- національні, тобто фактори, які виявляють свій вплив на рівні держави;
- регіональні, тобто фактори, що впливають на стан та розвиток туристичних ресурсів в межах окремого регіону [38, с. 83].

Важливими питаннями розвитку туристичного бізнесу є дослідження факторів, які впливають на стан туристичної галузі в країні та її регіонах. У науковій літературі ці фактори поділяються на дві групи, а саме зовнішні (екзогенні) і внутрішні (ендогенні), які в мають специфічні прояви при веденні туристичного бізнесу. [9]

Зовнішні фактори впливають на туризм, передусім, за допомогою демографічних і соціальних змін, а також через фінансово-економічні умови.

Внутрішні фактори — це фактори, що впливають безпосередньо в сфері туризму, тобто це матеріально-технічні фактори, що мають найважливіше значення для розвитку туризму. Головні з них пов'язані з розвитком засобів розміщення, транспорту, підприємств харчування, рекреаційної сфери, торгівлі. [9]

Поєднання внутрішніх і зовнішніх чинників визначає кон'юнктуру туристичного ринку, створюючи умови для ведення бізнесу, а також впливає на формування попиту й пропозиції, які забезпечують функціонування національної індустрії туризму та розробку відповідного туристичного продукту. Становлення національного туристичного бізнесу є результатом складної взаємодії організаційно-економічних процесів, що формують попит і пропозицію на ринку туристичних послуг.

Класифікація факторів, які впливають на розвиток туристичної галузі, дозволяє зрозуміти, як різні чинники формують умови для функціонування та зростання цієї сфери. У сучасних умовах України важливо враховувати всі аспекти, особливо пов'язані з викликами війни та післявоєнним відновленням.

Також фактори, які впливають на розвиток туристичної галузі, можна поділити на такі групи:

1. Економічні фактори

- Рівень економічного розвитку країни - визначає платоспроможність населення та можливості інвестицій у туристичну сферу.
- Вартість туристичних послуг - формує доступність туризму для різних категорій туристів.
- Стан інфраструктури - наявність і якість транспортних шляхів, готелів, ресторанів, об'єктів дозвілля.
- Інвестиційна привабливість - залежить від державних стимулів, зокрема податкових пільг для туристичного бізнесу.

2. Соціально-культурні фактори:

- Рівень освіти населення - впливає на професіоналізм працівників у сфері туризму.
- Культурні та історичні особливості - унікальні традиції, пам'ятки та події приваблюють туристів.
- Стан суспільної безпеки - туристи обирають країни й регіони, де вони почуваються захищеними.

3. Політичні фактори

- Державна політика - наявність програм підтримки туризму, фінансування та стратегій розвитку галузі.
- Міжнародні відносини - залежність туристичного потоку від відкритості кордонів, спрощення візових режимів.
- Воєнні та післявоєнні виклики - відновлення туристичних зон після руйнувань, залучення іноземних туристів у безпечні регіони.

4. Природно-географічні фактори

- Кліматичні умови - природні ресурси, такі як моря, гори, ліси, визначають сезонність і типи туризму.
- Екологічна ситуація - чистота довкілля та збереження природних зон впливають на екотуризм.

5. Технологічні фактори

- Рівень цифровізації - впровадження інновацій у бронювання, мобільні додатки для туристів, системи навігації.
- Стан транспортних технологій - швидкість і зручність пересування, наприклад, наявність авіасполучень.

6. Психологічні та демографічні фактори

- Зміни в уподобаннях туристів - популярність активного відпочинку, екотуризму, гастротуризму тощо.
- Демографічна ситуація - залежність туризму від вікових та соціальних характеристик населення (наприклад, подорожі молоді чи пенсіонерів).

7. Глобальні фактори

- Глобалізація через вплив міжнародного туристичного ринку та можливість інтеграції.
- Пандемії та кризи - обмеження через епідемії чи економічні кризи (зокрема COVID-19).
- Конкуренція - боротьба за туристів між країнами та регіонами.
- Військові дії.

Для ефективного розвитку туристичної галузі необхідно враховувати взаємодію всіх цих факторів. Особливу увагу слід приділяти післявоєнному відновленню, інвестиціям в інфраструктуру, створенню умов для внутрішнього туризму та покращенню міжнародного іміджу України як туристичної країни.

Підсумовуючи, можна сказати, що розвиток туристичного бізнесу в Україні залежить від багатьох факторів, і їх систематизація та класифікація дозволять сформулювати новий вектор для відновлення та зростання галузі, враховуючи сучасні виклики, зокрема наслідки війни. Для забезпечення сталого розвитку туристичної сфери необхідно реалізувати такі організаційні заходи:

1. Відновлення та розвиток інфраструктури для забезпечення комплексного обслуговування туристів, включаючи реконструкцію зруйнованих об'єктів і створення нових.
2. Проведення тренінгів і семінарів для представників туристичного бізнесу та зацікавлених осіб, щоб покращити кваліфікацію фахівців і адаптувати їх до нових умов ринку.
3. Впровадження інновацій: створення централізованої комп'ютерної системи бронювання місць розміщення та розробка актуальної бази даних туристичних послуг, доступної як для внутрішніх, так і для іноземних туристів.
4. Розробка та реалізація державної політики в галузі туризму, яка сприятиме відновленню галузі, залученню інвестицій та підтримці підприємців, зокрема через податкові стимули та програми фінансування.

Ці заходи допоможуть відновити туристичну галузь України, зробивши її конкурентоспроможною навіть у складних умовах сучасності та сприятимуть економічному зростанню країни.

Нині нестабільна політична ситуація та розгортання повномасштабної війни в Україні призвело до втрати позицій на туристичному ринку. Першою та головною проблемою внутрішнього туризму є безпека населення, про якій в умовах війни, не можливо спрогнозувати та визначити чітко безпечні території.

1.3. Методика досліджень туристичної діяльності в період воєнної ситуації в країні

Дослідження сучасного стану розвитку туризму в Україні проводиться із застосуванням системного підходу, що включає порівняльний, статистичний, аналітичний та інші методи. Аналіз туристичної діяльності в умовах воєнного стану потребує ретельного та комплексного підходу. Методики, які використовуються в таких дослідженнях, мають охоплювати як кількісні, так і якісні методи, щоб забезпечити глибоке розуміння впливу війни на сферу туризму.

Основними етапами методики є:

- Збір даних із різних джерел (державна статистика, звіти туристичної галузі, соціологічні опитування).
- Кількісний і якісний аналіз.
- Порівняння, спостереження, методи індукції та дедукції.
- Лонгitudний підхід для оцінки довгострокових наслідків війни на туризм.

Першим етапом дослідження є збір даних із різних джерел, таких як державна статистика, галузеві звіти, новинні статті, а також результати опитувань, наприклад, проведених Центром Разумкова. Важливо зазначити, що в умовах війни частина інформації може бути недоступною через

обмеження на офіційних сайтах. Однак корисні дані можна знайти на сайті Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), який стає важливим джерелом для аналізу ситуації.

Одним із ключових аспектів дослідження є оцінка впливу війни на туризм через аналіз кількісних та якісних показників. Кількісні показники включають зміни в кількості туристів, обсязі витрат на туризм, кількості робочих місць у туристичній галузі, а також внесок туризму у валовий внутрішній продукт (ВВП) країни [20].

Кількісний аналіз використовується для оцінки наслідків війни на туристичну діяльність, охоплюючи такі аспекти, як кількість відвідувачів, тривалість їхнього перебування та витрати туристів. Також проводиться статистичний аналіз для порівняння туристичної активності в довоєнний, воєнний і потенційно післявоєнний періоди, щоб визначити характер змін і можливості для відновлення галузі.

Якісний аналіз дає змогу глибше зрозуміти вплив війни на туристичну діяльність. Він включає проведення інтерв'ю з туристами, опитування місцевих жителів і працівників туристичної індустрії, що дозволяє отримати уявлення про емоційний і психологічний вплив війни як на туристів, так і на місцеве населення. До якісних показників належать оцінка змін у туристичній інфраструктурі, якості послуг, рівні безпеки для туристів та інших важливих чинників.

Аналіз даних доповнюється методами візуалізації, такими як графіки та діаграми, що допомагають краще ілюструвати основні результати дослідження. Це також дозволяє виявити прогалини в існуючих даних і сформулювати нові дослідницькі питання для подальших досліджень. Результати можуть бути представлені у вигляді таблиць, рисунків, графіків та діаграм [14].

Порівняльний метод включає аналіз даних з різних регіонів або періодів часу для виявлення тенденцій і закономірностей. У контексті впливу війни на туризм цей метод дозволяє порівнювати поведінку туристів і

розвиток галузі в регіонах, які постраждали від конфлікту, з тими, які залишилися поза його межами. Крім того, порівнюються дані до, під час і після конфлікту, щоб визначити зміни в моделях туризму. Такий підхід допомагає виявити схожості та відмінності у впливі війни на туризм у різних регіонах чи часових періодах.

Метод спостереження включає збір даних через безпосереднє спостереження або за допомогою інтерв'ю та опитувань людей, які зазнали впливу війни на туризм. Цей підхід дозволяє отримати розуміння емоційного та психологічного впливу конфлікту на туристів і місцеве населення, а також змін у поведінці, таких як скасування запланованих подорожей або коригування маршрутів і моделей подорожей. Метод спостереження також сприяє аналізу впливу конфлікту на окремі сектори туристичної галузі, наприклад, на готельний чи ресторанний бізнес, а також дозволяє оцінити перспективи розвитку нових видів туризму.

Поєднання методів порівняння та спостереження забезпечує комплексне розуміння наслідків війни для туризму. Порівнюючи дані за різними регіонами або часовими періодами, а також використовуючи інформацію, отриману безпосередньо від учасників через спостереження чи інтерв'ю, можна виявити ключові тенденції та закономірності впливу війни на туристичну індустрію. Це також дозволяє розробити стратегії мінімізації негативних наслідків конфлікту для галузі.

Методи індукції та дедукції також використовувалися у дослідженнях впливу війни на туризм. Індукція базується на зборі даних та узагальненні результатів, отриманих із конкретних спостережень, тоді як дедукція починається з загальних принципів і перевіряє їх через аналіз конкретних випадків.

У дослідженні впливу війни на туризм метод індукції використовувався для збору даних про поведінкові зміни туристів, такі як коригування моделей подорожей або скасування запланованих поїздок. На основі цих даних робилися висновки щодо загального впливу конфлікту на туристичну галузь.

Наприклад, аналіз статистики прибуття туристів і рівня заповнюваності готелів до та після введення воєнного стану в Україні дозволяє оцінити масштаб впливу конфлікту на туризм у постраждалих регіонах [6].

Метод дедукції, у свою чергу, застосовувався для перевірки загальної гіпотези чи принципу. Наприклад, починали з припущення, що конфлікт і нестабільність негативно впливають на туризм, і перевіряли це через конкретні спостереження. Збираючи дані про те, як війна вплинула на поведінку туристів, можна підтвердити або спростувати цю гіпотезу.

Обидва методи – індукція та дедукція – є ефективними інструментами для вивчення впливу війни на туризм. Вони допомагають отримати комплексне розуміння складних факторів, що впливають на зміну поведінки туристів у період конфлікту.

Лонгітюдний підхід дозволяє дослідити динаміку впливу війни на туризм у різні періоди: до початку конфлікту, під час його перебігу та після завершення. Такий підхід сприяє виявленню змін у моделях туризму й аналізу факторів, які вплинули на ці зміни.

Війна завжди має глибокі наслідки для різних сфер життя суспільства, і туристична галузь не є винятком. Збройні конфлікти суттєво впливають на економіку, соціальну сферу та міжнародний імідж країни, змінюючи її привабливість для туристів. У даному аналізі розглядаються ключові аспекти впливу війни на туризм, включаючи економічні втрати, репутаційні ризики, соціальні наслідки, а також підходи до вивчення цих змін. Комплексний підхід до дослідження дозволяє глибше зрозуміти масштаби проблеми та шляхи її подолання (табл.1.2.).

Для збору інформації також використовуються вторинні джерела даних, такі як урядові звіти, галузева статистика та повідомлення ЗМІ. Вони забезпечують ширший погляд на економічний і політичний контекст, у якому функціонує туристична індустрія, і доповнюють дані, отримані іншими методами.

Ключові аспекти впливу війни на туристичну галузь

Економічний вплив	Оцінювання економічних наслідків війни для туризму включає аналіз втрат, яких зазнала галузь, зокрема скорочення робочих місць, зниження доходів і загальних економічних збитків туристичної індустрії
Вплив на імідж країни	Війна має значний вплив на репутацію країни, що безпосередньо відбивається на її туристичній привабливості. Аналіз цих наслідків дозволяє зрозуміти, як конфлікт впливає на сприйняття країни у світі та її імідж як туристичного напрямку
Соціальні наслідки	Дослідження також охоплюють соціальні аспекти, включаючи вплив війни на безпеку й комфорт як громадян України, так і іноземних туристів. Безпека є ключовим чинником у рішенні про відвідування країни, а соціальні наслідки війни можуть змінити ставлення до туризму.
Міждисциплінарний підхід	Вивчення впливу війни на туризм вимагає залучення знань із різних дисциплін, таких як туризм, економіка, психологія, соціологія та політологія. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє комплексно дослідити багатогранність впливу війни на галузь і краще зрозуміти її складну
Змішаний підхід	Поєднує кількісні та якісні методи для забезпечення комплексного розуміння впливу війни на туризм. Він включає використання статистичного аналізу для оцінки економічних наслідків війни для туристичної галузі, а також проведення інтерв'ю та опитувань для вивчення емоційного та психологічного впливу на туристів і місцеве населення

Джерело: складено автором на основі [6].

Дослідження може бути зосереджене на конкретному регіоні чи місті України, що постраждали від конфлікту. Підхід із використанням тематичних досліджень дозволяє детально проаналізувати вплив війни на

туристичну індустрію в окремому контексті, а також вивчити проблеми й можливості для відновлення галузі в цьому регіоні.

Перший етап дослідження може включати огляд літератури, присвяченої впливу конфліктів на туризм, із фокусом на тематичні дослідження в інших регіонах, які зазнали подібних викликів. Такий підхід забезпечить теоретичну основу для дослідження та допоможе визначити ключові питання, які слід розглянути [6].

Комплексний науково-методологічний підхід до дослідження туризму в умовах війни базується на цілісному, міждисциплінарному та довгостроковому аналізі, який враховує етичні аспекти вивчення впливу конфлікту на галузь. Такий підхід дозволяє отримати глибоке розуміння наслідків війни для туризму та слугує основою для розробки стратегій мінімізації негативного впливу.

Дослідження також може охоплювати аналіз взаємозв'язків між війною та іншими факторами, такими як політична ситуація, економічна стабільність і соціальні умови. Наприклад, можна розглянути, як війна впливає на зміну державної політики у сфері туризму, якість життя місцевих жителів і розвиток індустрії в цілому.

Отже, методики дослідження туристичної діяльності під час війни мають бути комплексними, ретельними та враховувати етичні аспекти. Поєднання кількісних і якісних методів дає змогу всебічно зрозуміти вплив війни на галузь і розробити ефективні підходи для подолання її наслідків.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка ресурсного потенціалу внутрішнього туризму

Україна має всі необхідні умови та ресурси для розвитку туристичної галузі, яка може стати ключовим сектором її економіки та важливим елементом європейського туристичного ринку. Серед основних туристичних ресурсів країни можна виділити бальнеологічні (мінеральні води, лікувальні грязі, озокерит), сприятливі кліматичні умови, різноманітні ландшафти, пляжні зони, а також можливості для пізнавального туризму.

Природні, історико-культурні, матеріальні та людські ресурси створюють сприятливі передумови для розвитку туризму на території України.

Природні туристичні ресурси включають компоненти природного середовища, які мають властивості, привабливі для туристів. Залежно від їх походження виділяють геологічні, геоморфологічні (рельєф), гідрологічні (води), кліматичні, флористичні та фауністичні ресурси. Вважається, що природні ресурси є базою для формування туристичного інтересу до певної території. Однак це твердження не є абсолютним, адже мотивація туристів може зумовлювати більший інтерес до інших видів ресурсів, залежно від їхніх уподобань. [24]

Найважливішими водними ресурсами України є: Чорне та Азовське моря, а також територією України протікає 30 тис. річок, серед яких найбільшими є: Дніпро (3-тя за довжиною ріка у Європі), Дністер, Дунай, Південний Буг, Сіверський Донець. Річками Карпат можна здійснювати сплави на байдарках, рафтинг такими річками як: Черемош, Прут, Тиса, Стрий та ін. Нажаль, багато з цих територій на даний час окуповано.

Найбільша кількість озер знаходиться на Волинському Поліссі, загалом в Україні нараховується 3 тис. природних озер та 22 тис. штучних водойм [37].

Україна належить до найбагатших на бальнеологічні ресурси країн світу. Найбільшою бальнеологічною областю України є Карпатський регіон, зокрема Передкарпаття. Тут освоєно понад 200 джерел і свердловин мінеральних вод. Першість у регіоні належить трускавецькій 33 «Нафтусі». Важливим бальнеологічним регіоном є Поділля. Тут розташовано 10 родовищ і 16 ділянок мінеральних вод. Нині у цьому регіоні функціонують такі курорти, Заліщики(Тернопільська область), Хмільник (Вінницька область) та ін. [24]

Україна володіє практично невичерпними і найбільшими у світі запасами лікувальних грязей, які складаються з різних за природним утворенням і лікувальною дією відкладів морських заток, боліт і озер. Ці грязі містять воду, мінеральні та органічні речовини. [24]

Кліматичні ресурси України з погляду їх рекреаційного використання належать до найкращих: тепле літо і не дуже холодна зима зі стійким сніговим покривом. Ще однією особливістю клімату України є його велика різноманітність. [24]

Ландшафтні ресурси України теж доволі багаті та різноманітні. Велику роль тут відіграють рельєф і рослинність. Для нашої держави характерна доволі розчленована поверхня з безліччю мальовничих височин, плато, піднять, останців тощо. [24]

У північно-західній частині України зосереджені унікальні природні ресурси, які мають значний туристичний потенціал. Зокрема, на півночі Волинської області, у верхів'ях Прип'яті, розташоване Українське Поліське Поозер'я. Цей регіон характеризується добре освоєною господарською інфраструктурою, великою кількістю озер різного розміру та глибини, а також значними лісовими масивами, переважно сосновими, луками та болотами.

Особливо цінними є водно-кліматичні та лісові ресурси Шацьких озер, яких налічується близько 30. Серед найбільших озер виділяються Світязь (площа приблизно 2,5 тисячі гектарів, максимальна глибина 58 м), Пулемецьке, Люцимир, Пісочне, Острів'янське, Перемут та інші.

Основну частину цього регіону охоплює Шацький національний природний парк, де озера займають близько 20% території, що становить приблизно 6 500 гектарів. [24]

У гірських і передгірських районах Закарпатської області, зокрема поблизу Сваляви, знаходяться значні запаси вуглекислих мінеральних вод, які використовуються на кількох курортах. У селі Синяк виявлені родовища сульфідних вод, а в Усть-Чорній – хлоридно-натрієві джерела. Львівська область також вирізняється багатством мінеральних вод. У Передкарпатському регіоні, зокрема в Трускавці та Східниці, знаходяться цінні гідрокарбонатно-сульфатні, кальцієво-магнієві та натрієво-кальцієві води. В Моршині, неподалік Трускавця, представлені сульфатно-хлорні та натрієво-магнієво-кальцієві води. На північ від Львівського Передкарпаття розташовані джерела сульфідних вод у Любені Великому, Немирові та селі Черче на Івано-Франківщині. Усі ці мінеральні води мають значні лікувальні властивості. [24]

Крім того, Україна володіє значним спелеологічним потенціалом. У нашій країні є численні карстові порожнини, з яких чотири входять до списку 100 найдовших печер світу: Оптимістична, Озерна, Попелюшка і Млинки. Основні печери зосереджені у трьох регіонах: Подільсько-Буковинському (включаючи Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку, Львівську та Івано-Франківську області) та в Карпатах.

Сьогодні 44% площ усіх заповідників та національних парків України знаходяться на тимчасово окупованих територіях або у зоні бойових дій. Вести природоохоронну діяльність тут практично неможливо ні державним органам влади, ні громадським організаціям. [30]

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, до 900 природоохоронних територій сьогодні окуповані або ж на їхній території ведуться бойові дії. Один із найбільших і найвідоміших з них — Асканія-Нова. Разом із Чорноморським біосферним заповідником, який також сьогодні охоплений війною, у 1988 році він став першим українським природоохоронним об'єктом, занесеним до списку ЮНЕСКО. Сьогодні вони обоє можуть зникнути через війну, розпочату вторгненням росії. [30]

Олексій Василюк, голова та співзасновник «Української природоохоронної групи», повідомив, що В Україні перебувають під контролем російських військ 13 національних парків, 8 природних заповідників і 2 біосферні заповідники. Разом із тим на деокупованих територіях знаходяться 4 національних парки і 4 заповідники [30].

Культурно-історичні туристські ресурси: об'єкти антропогенного характеру, які є матеріальним втіленням історичних і культурних (в широкому сенсі цього поняття) процесів, що проходили на певній території, які мають привабливі характеристики для їх використання при формуванні туристичного продукту.

Культурно-історичні ресурси охоплюють все соціокультурне середовище місцевості: історичні події, архітектуру, традиції, звичаї, особливості господарського життя і ін.

Музейно-виставкові установи також слід віднести до безпосередніх туристських ресурсів, враховуючи, що вони включені практично у всі туристичні програми екскурсійно-пізнавального характеру і часто самі є об'єктами, що мають широку популярність і формують інтерес туриста до певної території. Хоча при цьому, безумовно, музейно-виставкові установи є і важливими елементами туристської інфраструктури, що організують обслуговування туристів в місцях їх перебування. [34]

Етнографічні ресурси - елементи побуту, дозвілля, господарської діяльності, а також артефакти культурного середовища (народні промисли,

діалектні особливості, пісенна культура і т. д.), які мають певні територіальні відмінні риси, яка представляє інтерес для туристів.

До туристичних ресурсів належить також такий вид як гомогенні це місця пов'язані з перебуванням або діяльністю на Україні видатних людей-іноземців. В Україні є місця пов'язані з діяльністю - Оноре де Бальзака, , Армана Еммануеля дю Плесси Рішельє , Фрідріха Ліста, Адама Міцкевича, Ярослава Гашека та ін. Також в цю групу ресурсів включають місця поховань та військові меморіали. [34]

В Україні під охороною держави перебуває понад 70 тисяч пам'яток історії та культури, серед яких понад 12 тисяч є особливо цінними архітектурними об'єктами. Вони являють собою зразки монументального мистецтва, що датуються від III століття до н. е. Розташування цих пам'яток є нерівномірним: найбільша їх концентрація спостерігається в західних регіонах України, а також у Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській та Сумській областях.

Східні та південні області мають значно менше архітектурних пам'яток, причому найдавніші з них датуються XVII століттям, що пояснюється пізнім освоєнням цих територій. [34]

Львів є містом із найбільшою кількістю пам'яток архітектури (понад 2500) в Україні. Особливе значення мають архітектурні ансамблі площі Ринок (XV–XIX ст.), вулиць Вірменської (XIV–XIX ст.) та Руської. Європейського рівня мистецьку цінність мають ансамблі Успенської церкви (XVI–XVII ст.), Святоюрського собору (XVII ст.), Вірменського собору (XIV–XVIII ст.) та Домініканського костелу (XVIII ст.).

Київ посідає друге місце за кількістю архітектурних пам'яток (понад 1500). Найвідоміші з них належать до епохи Київської Русі: Золоті ворота (1037), Софійський собор (1037), Видубицький монастир (XI ст.), ансамбль Києво-Печерської лаври (XI ст.).

Третє місце за кількістю пам'яток займає Кам'янець-Подільський – місто-заповідник із понад 150 об'єктами. Серед них особливо виділяється

Стара фортеця (XI–XVIII ст.), а також численні церкви, костели, житлові й цивільні споруди.

До туристичних ресурсів України належать також місця, пов'язані з перебуванням або діяльністю видатних іноземців. Зокрема, на території країни є об'єкти, що нагадують про життя та творчість Оноре де Бальзака, Армана Еммануеля дю Плессі Рішельє, Фрідріха Ліста, Адама Міцкевича, Ярослава Гашека та інших. До цієї групи також відносяться місця поховань і військові меморіали, такі як поховання шведських солдатів після битви під Полтавою. За підрахунками О.О. Бейдика, в Україні виявлено понад 500 таких об'єктів, більшість із яких розташовані в західних областях і в Одеській області. [4]

Серед інших напрямків можна виділити подієвий туризм, який активно розвивався в Україні до пандемії та повномасштабного вторгнення.

У сучасних умовах західний регіон країни демонструє значний туристичний потенціал, оскільки війна змусила багатьох людей вимушено переміщатися, особливо до західних областей. Незважаючи на складну ситуацію, внутрішній туризм в Україні продовжує функціонувати. У відносно безпечних регіонах працюють туристичні об'єкти, музеї, зони відпочинку, а інфраструктура залишається на достатньо високому рівні.

Натомість у південних областях ситуація значно складніша. Літній туристичний сезон на узбережжях Чорного та Азовського морів цього року не відбудеться. Навіть після завершення бойових дій територія залишатиметься небезпечною через мінування та руйнування, що потребуватиме часу та значних ресурсів для відновлення інфраструктури.

Північні та східні області також постраждали від війни. Значна частина інфраструктури, доріг та туристичних об'єктів у цих регіонах зруйнована, і відновлення туристичних потоків буде можливим лише після завершення бойових дій.

Враховуючи ці виклики, Україна все ще має великий потенціал для розвитку внутрішнього туризму. Особливу увагу можна приділити

лікувально-оздоровчому туризму, спортивному відпочинку та пізнавальному туризму. Країна багата на різноманітні рекреаційні ресурси, серед яких бальнеологічні (мінеральні води та грязі), кліматичні, ландшафтні, пляжні та історико-культурні.

Сьогодні на тимчасово окупованих територіях і навіть на лінії фронту вчені та працівники заповідників та національних парків продовжують робити все, щоб звести руйнування до мінімуму. Щоб зберегти природу, охороні якої вони присвятили своє життя. Поки наші збройні сили продовжують бити ворога, ми можемо підтримати тих, хто в умовах війни намагається зберегти нашу природу та культурну спадщину.

2.2. Вплив російсько-української війни на туристичний потенціал України

З початку російсько-української війни у 2014 році туристичний потенціал України зазнав значних змін. Анексія Криму та військові дії в Донецькій і Луганській областях призвели до втрати доступу до цих важливих ресурсів. Втрата Криму означала втрату близько 30% загального туристичного потенціалу країни. Крим був популярний завдяки своєму субтропічному клімату на Південному березі, який тягнеться від мису Айя до мису Іллі, а також своїм гірським лісам, річкам, водоспадам, солоним озерам, лікувальним грязям і джерелам. Головним туристичним ресурсом півострова було Чорне море, що щороку приваблювало тисячі відвідувачів. [2]

Серед природно-заповідних об'єктів, які стали недоступними, варто виділити ландшафтні парки, парки садово-паркового мистецтва, дендропарки, а також заповідники, такі як Мис-Март'ян, Казантипський та Карадазький. До цього переліку належать також Нікітський ботанічний сад і Ялтинський гірсько-лісовий заповідник. Кримський півострів багатий унікальними пам'ятками різних епох: античними, середньовічними та сучасними. Серед них особливу значущість мають Велика ханська мечеть і

мертве місто Чуфут-Кале, які тісно пов'язані з історією кримських татар і караїмів.

Донецька область також вирізнялася багатством рекреаційно-туристичних ресурсів, значна частина яких стала недоступною після початку російсько-української війни у 2014 році, а з початком повномасштабного вторгнення — усі. У регіоні було 70 природно-заповідних територій загальною площею 17,7 тисяч гектарів, серед яких Хомутівський степ і Крейдяна флора — філії Українського степового заповідника. До рекреаційних ресурсів області входять морське узбережжя, м'який клімат, лікувальні грязі, зокрема слов'янські солоні озера Ріпне, Сліпне, Вейсове. Основними рекреаційними центрами були Маріуполь, Слов'янськ, Слов'яногірськ та спелеосанаторій у Соледарі. В області на державному обліку перебуває близько 4,2 тисячі пам'яток, 75 з яких належать до архітектурної спадщини. Тут також функціонувало 19 музеїв із двома філіалами, що зберігали історичну й культурну спадщину України. [2]

Луганська область відома своїми 87 природно-заповідними територіями загальною площею 6,5 тисяч гектарів. Серед них виділяються Луганський заповідник, який включає Провальський степ, Стрілецький степ і Станично-Луганський відділ. До природних пам'яток належать Айдарська тераса, геологічна тераса Конгресів яр, а також парки Гостра могила та Дружба. Мінеральні води є важливим компонентом рекреаційних ресурсів регіону, а основними рекреаційними центрами виступали Кремінський, Старобільський і Новоайдарський райони. [2]

Україна відома у світі завдяки унікальним природним ландшафтам та багатій історико-культурній спадщині, яка має значну цінність як національного, так і глобального рівня. До початку війни на території країни налічувалося близько 170 тисяч пам'яток, 65 історико-культурних заповідників і 6 об'єктів культурної спадщини, включених до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Руйнування культурної спадщини є однією з цілей російської агресії, яка націлена на знищення української ідентичності та культури. Окупаційні війська систематично атакують пам'ятки, історичні місця та культурні установи, намагаючись завдати удару по найціннішому – національній свідомості та історичній пам'яті українського народу.

Сьогодні оцінити масштаби втрат неможливо, оскільки війна триває, і кількість пошкоджених або зруйнованих пам'яток архітектури та культури постійно зростає. Для документування цих злочинів Український культурний фонд створив онлайн-платформу «Зруйнована культурна спадщина України», де фіксуються пошкоджені об'єкти культурної спадщини та установи.

Ворог цілеспрямовано руйнує населені пункти артилерійськими обстрілами та бомбардуваннями. Частково або повністю знищено такі міста, як Бахмут, Волноваха, Вугледар, Ізюм, Кремінна, Куп'янськ, Лиман, Маріуполь, Мар'їнка, Миколаїв, Охтирка, Попасна, Рубіжне, Сєверодонецьк, Соledар, Суми, Харків, Херсон, Щастя та багато інших. Значних руйнувань зазнали історичні центри Одеси та Чернігова.

Ці дестинації, які раніше приваблювали вітчизняних та іноземних туристів, тепер перетворилися на свідчення масштабних руйнувань, завданих війною, та нагадування про необхідність збереження і відновлення культурної спадщини України.

Деякі руйнування туристичних об'єктів уже задокументовані, зокрема на звільнених територіях або в регіонах, постраждалих унаслідок бойових дій. У таблиці 2.1 наведено неповний перелік туристичних об'єктів, які зазнали руйнувань через війну.

Метою було зафіксувати всі пошкоджені й зруйновані пам'ятки культури України, щоб увічнити злочини, скоєні окупантами під час повномасштабної війни. Проте це завдання практично неможливо виконати, адже, за даними Міністерства культури, від атак ворога постраждали вже

Таблиця 2.1

Перелік постраждалих туристичних об'єктів внаслідок воєнних дій

Область	Туристичні об'єкти
Київська	Георгіївська церква у Заворичах (1873 р.) Історико-краєзнавчий музей Марії Примаченко; Ірпінський історико-краєзнавчий музей Меморіальний комплекс Бабин Яр
Харківська	Успенський собор (XVIII ст.); Національний літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди Історико-краєзнавчий музей м. Охтирка; Монумент XX століття – колишній кінотеатр імені Щорса Будівля вокзалу в Охтирці, яка пережила 1943 р. Бібліотека ім. Короленка; Будинок «Слово» Театри і концертні зали
Запорізька	Музей-садиба Попових; Мелітопольський краєзнавчий музей; Заповідника «Кам'яна Могила».
Херсонська	Корсунський монастир 18 століття Херсонський обласний краєзнавчий музей Будинок-музей художниці Поліни Райко; Будинок-музей письменника Остапа Вишні; Художня галерея імені Альберта Гавдзинсько
Донецька	Маріупольський драматичний театр Маріупольський художній музей ім. Куїнджі; Храм святого Петра Могили; Собор Успіння Пресвятої Богородиці Святогірська Свято-Успенська Лавра (XVII – XVIII ст.); Христо-Різдвяний кафедральний собор
Львівська	Меморіальний музей командира УПА Романа Шухевича
Сумська	Сумський кадетський корпус Сумська духовна семінарія Охтирський краєзнавчий музей
Чернігів	Іллінська церква (XI – XII ст.); Успенський Єлецький монастир (1060 р.) Музей Українських старожитностей Василя Тарновського
Житомирська	Храм Різдва Пресвятої Богородиці (1862 р.); Покровська церква (1872р)
Одеська	Спасо-Преображенський собор
Дніпро	Дніпровський будинок органної та камерної музики

Джерело: складено автором на основі [2]

понад 900 об'єктів по всій країні, серед яких музеї, театри, бібліотеки, освітні заклади та релігійні установи.

Станом на 25 лютого 2024 року Міністерство культури та інформаційної політики повідомляє про руйнування 103 музеїв. Однак точну кількість пошкоджених об'єктів важко визначити через відсутність єдиного державного обліку музеїв в Україні.

Найбільших руйнувань зазнали Донецька, Луганська, Харківська, Сумська, Чернігівська, Київська, Миколаївська, Херсонська та Запорізька області.

Неможливо не згадати про страшну техногенну катастрофу – підрив росіянами Каховської ГЕС. Внаслідок цього під водою опинилися майже 150 пам'яток архітектури та археології, а також музеї південних регіонів України. Це найстрашніша екологічна подія, яка відбулася за останні десятиріччя та території всієї Європи, наслідки якої потрібно буде вирішувати ще багатьом майбутнім поколінням.

Музеї, що продовжують функціонувати на тимчасово окупованих територіях, нині стали інструментами російської пропаганди. Водночас багато культурних установ на ТОТ припинили свою роботу, а їхні будівлі зруйновані. Наприклад, музеї в Бахмуті та Авдіївці зазнали повного знищення.

В таблиці 2.2 наведена оцінка збитків туристичного сектору України від військових подій за категоріями.

Аналізуючи дані таблиці 2.2 можна зробити висновок, що у період запровадження військового стану в Україні сектор туризму поніс значні матеріальні збитки і за попередніми оцінками вони складають понад 193 млрд доларів США. Зараз ми вже точно можемо сказати, що чим довше триває війна, тим більшої шкоди зазнає туристичний сектор нашої держави.

**Оцінка збитків туристичного сектору України від військових
подій за категоріями (млн. дол США)**

Категорія		Всього
Вартість невідкладних заходів, охорони, документації (вартість тимчасових робіт з охорони культурних туристичних об'єктів та вартість їх демонтажу)		387,84
Збитки від військових ушкоджень		535,17
в тому числі	Будівлі та об'єкти, що містять визнані культурні/соціальні цінності та рухомі культурні цінності та колекції, демонтаж сховищ культурних цінностей	327,22
	Будівлі та об'єкти, які містять визнані культурні/соціальні цінності та рухомі культурні цінності та колекції, кліренс складів культурних цінностей	204,51
	Демонтаж зруйнованих об'єктів туризму	2,96
	Розчищення завалів туристичних об'єктів	0,39
	Частково пошкоджені туристичні об'єкти: 1,25 відсотка за кліренс уламків від військових ушкоджень, за умови, що витрати, пов'язані з демонтажем, не понесені	0,08
Втрати доходів		13938,14
в тому числі	Втрата доходу внаслідок закриття або недоступності культурних цінностей	438,24
	Втрата доходу через закриття готелів та подібних закладів розміщення	2,239
	Втрати доходів туристичних агентств / туроператорів	497,27
	Втрата доходу через збій у виробництві товарів у культурних та креативних індустріях	13000,39
	Втрата прибутку ЗМІ	2230,66
Всього збитків		148641,15

Джерело: складено на основі даних [28]

Україна має надзвичайно багатий туристичний потенціал, який охоплює унікальні природні ландшафти, історичні та архітектурні пам'ятки,

культурну спадщину та численні рекреаційні ресурси. Усі ці чинники створюють сприятливі умови для розвитку туризму різних напрямків: від культурно-пізнавального та оздоровчого до екологічного й активного.

Однак російсько-українська війна значно ускладнює повноцінне використання цього потенціалу. Бойові дії призводять до масштабних руйнувань культурних, архітектурних і історичних пам'яток, знищення об'єктів природно-заповідного фонду та інфраструктури, необхідної для розвитку туризму. Втрачаються унікальні природні території, такі як заповідники та національні парки, а багато музеїв, театрів і культурних центрів опинилися під окупацією або були зруйновані.

Попри ці виклики, в регіонах, що залишаються відносно безпечними, зберігається внутрішній туристичний рух. Західна Україна, зокрема, стала осередком культурного й оздоровчого туризму, залучаючи туристів до своїх санаторіїв, гірських курортів і історичних міст. Водночас країна потребує значних зусиль для відновлення зруйнованих туристичних ресурсів, модернізації інфраструктури та промоції свого потенціалу на міжнародному рівні, щоб після завершення війни стати привабливим місцем для туристів з усього світу.

Відновлення туризму стане важливим кроком у поверненні України до мирного життя, а також вагомим внеском у зміцнення економіки та міжнародного іміджу держави.

2.3. Сучасні тенденції та напрямки розвитку внутрішнього туризму в умовах воєнного стану

На сьогодні складно передбачити подальший розвиток туристичної галузі в Україні через низку причин. Перш за все, невідомо, коли закінчатимуться воєнні дії на території країни, а також, як швидко буде відновлено пошкоджену інфраструктуру, що значною мірою залежить від наявності фінансування на ці потреби. Крім того, туристичний потік в Україну

можливий лише за умови повної безпеки в середині країни та її офіційного визнання на міжнародному рівні. Водночас у післявоєнний період Україна матиме можливість продовжувати розвиток основних туристичних напрямків, які користувалися популярністю до початку війни, і працювати над покращенням проблемних аспектів.

Попри значні труднощі, туристичний бізнес в умовах війни продовжує працювати, адаптуючи свою діяльність до нових реалій. Основними напрямками стали: розвиток внутрішнього туризму, організація автобусних турів за кордон і вихід на нові ринки. Багато компаній зосередилися на пропозиції турів у безпечні регіони України та до сусідніх країн. Внутрішній туризм набув значної популярності: українці почали активніше подорожувати своєю країною, переважно в західні регіони.

Водночас в'їзний туризм фактично припинився, адже поки триває війна, питання безпеки залишається ключовим для будь-якого туриста. Пляжний туризм також майже повністю зруйнований – близько 90 % інфраструктури на морському узбережжі недоступні через бойові дії або тимчасову окупацію. Навіть у районах, де є доступ до моря, перебування небезпечне через ризик обстрілів і мінування.

В умовах війни внутрішній туризм зазнає значних трансформацій. Основний інтерес туристів зміщується до таких напрямів, як рекреаційний та санаторно-курортний відпочинок, психологічний туризм, етнографічні подорожі, «пам'ятний» та мілітарний туризм. У регіонах, що знаходяться у відносно безпечних зонах, туристична діяльність поступово відновлюється. Туристичні компанії організовують короткострокові подорожі до Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Тернопільської областей, які приваблюють як місцевих жителів, так і внутрішньо переміщених осіб.

Зростає популярність екскурсій до музеїв і замків, які відновлюють свою культурно-туристичну функцію, сприяючи підтримці історичної пам'яті та розвитку внутрішнього туризму. [11].

В умовах війни внутрішній туризм має свої унікальні особливості, обумовлені чинними дозволами та обмеженнями. Ці аспекти важливо враховувати як туристам, так і туристичним компаніям. Під час розробки маршрутів необхідно зважати на розташування укриттів, щоб у разі небезпеки туристи могли швидко знайти безпечне місце. Туроператори та гіді повинні пам'ятати, що під час повітряних тривог безпека туристів є пріоритетом.

Планування поїздок також потребує врахування комендантської години, яка діє у всіх регіонах України через необхідність забезпечення громадського порядку в умовах воєнного стану. Зазвичай вона триває з 23:00 до 05:00, тому графік відпусток або екскурсій потрібно складати з урахуванням цього обмеження. [3].

Виїзний туризм поступово відновлюється, але в умовах війни він має свої специфічні особливості. Основними труднощами залишаються логістичні проблеми та складнощі з виїздом за кордон. Через закритий повітряний простір над Україною подорожі до інших країн ускладнені. Найбільш популярними серед туристів стали автобусні тури з українських міст до Європи, а також авіаперельоти з аеропортів сусідніх країн, таких як Кишинів, Варшава, Сучава, Катовіце та Жешув.

Проте такі подорожі мають і певні недоліки. Зокрема, туристам доводиться самостійно організовувати трансфер до аеропортів за кордоном, що займає додатковий час. Особливі труднощі можуть виникати під час перетину кордону, де часто утворюються черги. Польща є одним із найпопулярніших місць, що обирають туристи для вильотів завдяки своїй близькості, але тривалі очікування на кордоні можуть створювати додатковий стрес і негативно впливати на початок подорожі.

Водночас багато туристичних компаній пропонують послуги організованого трансферу до закордонних аеропортів, що значно підвищує комфорт і безпеку таких поїздок. Часто вартість трансферу включається до

туристичного пакету, роблячи цей варіант зручнішим і доступнішим для мандрівників.

Ще одним недоліком подорожей з-за кордону є збільшені витрати на вартість туру, порівняно з минулими роками. Умови війни призвели до підвищення цін, тому не всі можуть собі дозволити такі подорожі, особливо в цей непевний час.

Ну і треба пам'ятати, що з початку повномасштабного вторгнення чоловіки та військовозобов'язані не мають змоги виїхати за кордон.

Однією з особливостей зовнішнього туризму в умовах війни є те, що більшість українців виїжджають за кордон не з метою відпочинку, а для евакуації з небезпечних регіонів, де тривають бойові дії.

Туристична галузь стикається з серйозними проблемами в кадровому забезпеченні, адже значна кількість працівників готелів, ресторанів і туристичних компаній виїжджають за кордон у пошуках безпеки та роботи. У разі тривалого конфлікту багато з них змушені будуть обирати між поверненням до України та залишенням за кордоном.

Хоча внутрішній і виїзний туризм поступово відновлюються, їх розвиток залишається суттєво обмеженим через воєнні дії в багатьох регіонах, постійну загрозу ракетних ударів, зруйновану інфраструктуру та низький рівень доходів населення.

Також через війну індустрія гостинності зіткнулася зі складними завданнями, такими як безпека персоналу і клієнтів, відключення електроенергії, кардинальна економія енергоресурсів, виникла необхідність облаштування сховищ від атак ворога, спостерігається скорочення робочого часу роботи об'єктів розваг, торгівлі, ресторанного господарства, інфраструктури унаслідок запровадження комендантської години.

Особливості роботи туристичних об'єктів у різних областях України представлено в таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних областях України

Область	Особливості
Київ, Київська, Черкаська, Полтавська, Волинська області	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біля водойм, перелік який визначений військовою адміністрацією
Львівська область	Дозволено відвідувати ліси, але заборонено пересуватися по них на транспорті. Виключенням є випадки, коли через ліс пролягає транзитний шлях або людина пересувається на велосипеді. Дозволено відпочивати біля водойм, перелік яких встановлений військовою адміністрацією
Закарпатська область	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках
Івано-Франківська область	Дозволено відвідувати ліси та гори, заборонено пересуватися по них на джипах, квадроциклах, баггі та мотоциклах. Дана заборона поширюється на курорт Буковель
Тернопільська область	Дозволено відвідувати ліси, однак заборонено розпалювати багаття. Всі туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Вінницька область	Заборонено відвідування лісів, дозволена туристична діяльність біля водойм, крім тих місць, які знаходяться неподалік об'єктів інфраструктури
Рівненська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, які знаходяться в північній частині
Житомирська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, що розташовані за 20 км від кордону з Білоруссю. Дозволено працювати тим закладам культури, які мають обладнані укриття
Хмельницька область	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі
Чернівецька область	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють в звичному режимі

Миколаївська область	Дозволено відвідувати визначені військовою адміністрацією лісові урочища з деякими обмеженнями
----------------------	--

Джерело: систематизовано автором.

У довгостроковій перспективі туристична сфера відіграватиме ключову роль у відновленні економіки після завершення воєнних дій. Внутрішній туризм, особливо його реабілітаційно-оздоровчий напрям, активно розвиватиметься, адже багато людей потребуватимуть якісного фізичного та психологічного відновлення.

Очікується також зростання зацікавленості в'їзним туризмом, оскільки іноземці прагнутимуть відвідати країну, що привернула увагу всього світу. Окремо варто виділити бізнес-туризм, який, імовірно, стане одним із найдинамічніших сегментів, адже процес відбудови країни вимагатиме тісної співпраці з міжнародними партнерами та інвесторами.

Тому, розвиток туристичної індустрії не можна відкладати, адже своєчасна підготовка визначатиме ефективність і швидкість її відновлення в післявоєнний період.

Туристична галузь стикається з непростим викликом — підтримувати інтерес до країни як привабливого туристичного напрямку. Це потребує безперервного розвитку та залучення інвестицій у популярні туристичні центри, зокрема Львів, Ужгород, Івано-Франківськ, Київ, Одесу, Дніпро та інші міста.

Розширення туристичної географії має відбуватися поступово — від західних регіонів до півдня та інших територій після відновлення критично важливої інфраструктури та розмінування. Попри те, що західна частина країни вважається найбезпечнішою для туристів, наразі потік відвідувачів там залишається невеликим. Популярні курорти, такі як Буковель, Трускавець, Східниця та Шацькі озера, також не спостерігають значного зростання туристичного потоку.

Для того, щоб відновились туристична галузь, треба зацікавлювати Україною вже сьогодні. На даний час, Україна на вустах у всього світу. Експерти з розвитку туризму вважають, що по завершенню війни Україна буде входити у ТОП-5 найвідвідуваніших країн світу [12].

На даний момент важливо провести аналіз туристичного продукту в усіх регіонах України з урахуванням цілей подорожей і потреб туристів. Це дозволить отримати необхідну інформацію про поширення різних видів туризму та особливості функціонування галузі в умовах воєнного часу.

Для досягнення цієї мети необхідно визначити сучасні тенденції та новітні напрями розвитку туризму в Україні.

У перші тижні війни туристичні поїздки зупинились повністю. Але поступово стало зрозуміло, що війна триватиме, тому необхідно адаптуватись до нових реалій. Саме з початку літнього сезону 2022 року на туристичному ринку почали з'являтися запити на відпочинок [12].

У більшості випадків українці віддавали перевагу внутрішньому туризму. Найбільш привабливими для подорожей залишаються відносно безпечні регіони, зокрема Львівщина, Івано-Франківщина та Закарпаття.

Аналізуючи туристичний продукт, який є сьогодні на ринку, можна зазначити, що до найбільш відомих туристичних регіонів України додалися області, які у 2021 році фактично не мали туристичних потоків. Це Дніпропетровська, Рівненська, Чернігівська. Але, нажаль, Херсонська, Миколаївська, Запорізька та Харківська області, у зв'язку з активними бойовими діями, на сьогодні втратили туристичний потенціал

Пріоритети у виборі видів туризму зазнали значних змін, і на перший план вийшли нові туристичні напрями. Так, у 2022 році з'явилися абсолютно нові формати подорожей, зокрема індустріальний туризм та філантуризм, які набули актуальності в умовах воєнного часу.

Філантуризм (від англ. *philantourism*), що виник недавно в світовій туристичній сфері, є одним з варіантів волонтерського туризму. В його основі лежить свідомий вибір місця для відпочинку з метою підтримки місцевих

громад. Мандрівники розуміють, що їхні витрати під час подорожі сприятимуть підтримці місцевої економіки, подій і проектів. Суть філантуризму полягає у благодійній меті під час вибору туристичного напрямку. У більшості випадків для туриста результатом подорожі є емоції, тоді як для приймаючої сторони – фінансові надходження [35].

У сучасний час актуальність філантуризму зростає, оскільки він відображає необхідність розвитку внутрішнього туризму як способу подолання економічних наслідків повномасштабної агресії російської федерації на території України. Сьогодні філантуризм найбільш поширений в областях країни, які відносяться до прифронтових або є своєрідними хабами, тобто волонтерськими вузлами [35].

Індустріальний туризм – це форма активного туризму, спрямована на відвідування промислових районів. Основна мета полягає в спогляданні індустріальних ландшафтів, відвідуванні працюючих виробничих об'єктів з метою задоволення цікавості щодо пізнання, професійних аспектів та розвитку бізнесу [36]. Об'єктами індустріального туризму можуть бути промислові споруди, об'єкти видобувної галузі та явища, пов'язані з виробничою діяльністю людини, які мають пізнавальну цінність. Як зазначалося, у 2022 році цей напрям став особливо пріоритетним у Дніпропетровській області, яка залишається ключовим індустріальним центром України.

У законодавстві України, що регулює туризм, не вказано психологічний напрямок як окремий вид туризму [21]. Однак наразі в туристичній сфері все більшої популярності набуває психологічний туризм, відомий як PSY-туризм. Вперше наукове обґрунтування цього напрямку було представлено у дослідженнях Л. Г. Буряк.

Під «Psy-туризмом» мають на увазі відпочинок з психологічною складовою. Метою психологічного туризму є досягнення внутрішньої цілісності і гармонії людини за допомогою психологічного супроводження і використання відновлювальних ресурсів середовища [10].

У цьому контексті можливість змінити стресове середовище та відновити психологічні ресурси є однією з ключових і найбільш цінних переваг туризму як психотерапевтичного напрямку. Особливо актуальним цей вид туризму стає в умовах сучасних викликів, зумовлених повномасштабним вторгненням росії в Україну.

Психологічний туризм в Україні має значний потенціал розвитку, оскільки виникає нагальна потреба в реабілітації військових. Її можна здійснювати як індивідуально за допомогою психолога, так і через використання спеціальних методик у сфері туризму. В сучасних реаліях це стає ефективним та необхідним напрямком.

Підсумовуючи, можна зазначити, що збройний конфлікт суттєво змінює туристичну карту країни, але водночас формує нову спадщину. Зокрема, розвивається «туризм пам'яті», який згодом інтегруватиметься з іншими видами туризму. Очікується, що іноземні мандрівники будуть прагнути відвідати країну, яка стала символом боротьби та незламності. Досвід держав, що пережили війну й змогли вивести туристичну галузь на новий рівень, підтверджує цю тенденцію.

Таким чином, навіть у воєнних умовах туризм продовжує функціонувати, а туроператори та агенти докладають зусиль, щоб утримати цю важливу сферу економіки від занепаду. Попри всі труднощі, ми продовжуємо подорожувати, відкривати нові маршрути та розвивати галузь. Ба більше, після перемоги України туристична сфера зазнає стрімкого зростання, адже інтерес до нашої країни лише посилюється.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Ключові аспекти розвитку внутрішнього туризму у післявоєнний період

З 24 лютого 2022 року в Україні триває повномасштабна російська збройна агресія, наслідком якої стали не лише значні людські втрати, але й масштабні руйнування інфраструктури та економічних секторів, зокрема туристичної галузі. Замість розвитку внутрішнього туризму країна зіткнулася з масовою міграцією населення всередині держави, а також мільйонним виїздом громадян за кордон, який не мав туристичного характеру.

На даний момент складно спрогнозувати алгоритм відновлення туристичного бізнесу в Україні, а також визначити чіткі шляхи виходу країни з поствоєнного стану. Відновлення ключових секторів економіки, інфраструктури та регіонів, особливо тих, що перебували під окупацією та найбільше постраждали від російського вторгнення, залишається одним із найскладніших викликів.

Ситуація у сфері туризму наразі виглядає невтішною, адже війна триває, і важко оцінити масштаби втрат як територій, так і туристичної інфраструктури. Водночас світовий досвід демонструє, що країни, які пережили збройні конфлікти, змогли відновити туристичну галузь і знову стати привабливими для мандрівників. Прикладами є Хорватія, Ізраїль, Боснія і Герцеговина, де після закінчення бойових дій кількість туристів поступово зростала, а інтерес до солідарного, волонтерського та мілітарі-туризму значно підвищився.

Проте навіть негативні тенденції, що спостерігалися на туристичних ринках європейських країн наприкінці XX століття, є значно менш

масштабними порівняно з тими викликами, які постали перед туристичною галуззю України.

Перед українською туристичною галуззю постає критично важливе питання: які антикризові методи управління дозволять ефективно відновити сферу туризму в майбутньому? Державна агенція з розвитку туризму України вже окреслила кілька напрямів у рамках державної туристичної політики, зокрема:

- розробка нових гасел і туристичних «магнітів» для стимулювання внутрішнього туризму, таких як «Подорожуй Україною» або «Будь сміливим, як Україна»;
- створення туристичних програм, присвячених місцям військової слави ЗСУ;
- відновлення рекреаційних зон, транспортної інфраструктури та благоустрій територій;
- підтримка туристичного бізнесу на етапі реанімації.

Очевидно, що туристичний «ландшафт» країни зазнає суттєвих змін. Україна має перспективу створення нових туристичних маршрутів, історичних пам'яток і знакових місць, які можуть стати туристично привабливими. Проте для цього необхідні значні інвестиції, державні дотації, міжнародні гранти та залучення коштів, зокрема через контрибуції з конфіскованих активів російських компаній.

Важливим завданням також стане відновлення туристичної інфраструктури, що охоплює готельний бізнес, транспортні сполучення та об'єкти культурної спадщини. Для просування України як туристичної дестинації на міжнародному рівні необхідно створити комплексну промоційно-маркетингову кампанію. Очікується, що іноземні туристи проявлять значний інтерес до відвідування місць, пов'язаних із військовою історією України. Проте, одного лише інтересу недостатньо — необхідно сформувати привабливий профіль дестинації, розробити змістовні

туристичні продукти та запропонувати конкурентні ціни як для масового туризму, так і для індивідуальних програм відпочинку.

Одним із ключових кроків має стати ребрендинг українського туризму, зокрема оновлення концепції «Ukraine NOW» та розробка унікальних образів для кожного туристичного регіону. Також важливо уникнути надмірного акценту на одному типі туризму (наприклад, виключно військовий туризм), аби не сформувати вузький імідж країни. Прикладом такої проблеми є Словаччина, яка тривалий час позиціонувала себе як країна гірськолижних курортів і замків, через що її великі міста залишилися поза увагою міжнародних туристів.

Для ефективного просування оновленого туристичного бренду України необхідно передбачити бюджет на масштабні рекламні кампанії, які б охоплювали різні аспекти туризму: культурний, гастрономічний, екотуризм, історичні маршрути, рекреаційний відпочинок та багато іншого. Лише комплексний підхід дозволить зробити Україну привабливою для туристів у післявоєнний період.

Відновлення національної туристичної політики у післявоєнний період має ґрунтуватися на детальному опрацюванні механізмів регіонального розвитку та ефективному державно-приватному партнерстві. Використання цих інструментів сприятиме не лише відродженню окремих регіонів, а й загальному економічному підйому країни. Ключову роль у цьому процесі відіграватиме співпраця між державними органами, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями та бізнесом.

Після завершення війни постане питання відновлення господарської діяльності в постраждалих регіонах, а також відродження туристичної галузі на національному рівні. Згідно з дослідженнями А. Моца, С. Шевчук, Н. Середи [38], перспективними напрямками розвитку туристичної індустрії України вважаються:

1. Розвиток активних видів туризму: зеленого, спортивного, медичного, ділового, освітнього, а також військового, мілітарі-туризму.

2. Збільшення інтересу іноземних туристів до українських пам'яток та знакових місць після війни.
3. Розробка та впровадження загальнонаціональних і міжнародних програм підтримки туристичного бізнесу.
4. Розширення міжнародної співпраці у сфері туризму.
5. Використання інноваційних технологій для створення та реалізації туристичних продуктів.

Аналізуючи дані та спираючись на світовий досвід можна виділити ключові аспекти для ефективного відновлення сфери туризму у післявоєнний період, які представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Ключові аспекти відновлення сфери туризму у післявоєнний період

Основні аспекти	Необхідні дії для досягнення результату
Розвиток внутрішнього та в'їзного туризму	Розробка Національної маркетингової стратегії для просування українського туристичного бренду на міжнародних ринках.
	Популяризація країни через участь у міжнародних виставках, форумах, культурних та промоційних заходах
	Розвиток соціального та інклюзивного туризму, забезпечення доступності туристичних об'єктів для осіб з інвалідністю
	Посилення участі України у міжнародних туристичних асоціаціях
	Організація масштабних українських та міжнародних подій (конференції, симпозіуми, виставки, фестивалі, спортивні турніри тощо)
	Розвиток мережі інформаційно-туристичних центрів (ІТЦ)
	Створення багатомовних інформаційно-туристичних порталів із якісним контентом різними європейськими мовами
	Залучення інвесторів до першочергових відновлювальних і реконструкційних робіт

Відбудова туристичної інфраструктури	Розробка стратегії розвитку природних парків, створення екологічних туристичних маршрутів
	Запровадження пільгових умов фінансування для бізнесу, що працює у сфері туризму
	Створення реєстру зруйнованих туристичних об'єктів та розробка планів їх відновлення
	Реставрація пам'яток історії та культури, відновлення частково пошкоджених та зруйнованих туристичних локацій
Інституційне забезпечення туристичної діяльності	Прийняття оновленого Закону України «Про туризм», який відповідатиме директивам ЄС
	Реалізація програм реабілітації та реінтеграції постраждалих від війни (військовослужбовців, ВПО, жінок і дітей із деокупованих територій)
	Вдосконалення системи класифікації готелів та туристичних об'єктів
	Формування державних фондів розвитку туризму та впровадження нових механізмів залучення інвестицій, включаючи краудфандинг
	Підвищення рівня освіти у сфері туризму, розробка та оновлення навчальних програм

Джерело: складено автором на основі [27]

Таким чином, відновлення туристичної галузі України потребує комплексного підходу, що охоплює модернізацію інфраструктури, активну міжнародну співпрацю, ефективне законодавче регулювання та сучасні маркетингові стратегії. Розвиток різних видів туризму сприятиме економічному зростанню країни та підвищенню її туристичної привабливості на глобальному рівні.

Отже, можна зробити висновок, що туризм є однією з ключових галузей, яка здатна значно прискорити відновлення національної економіки у післявоєнний період. Війна об'єднала українців по всьому світу та привернула увагу міжнародної спільноти, викликавши інтерес іноземців до України як майбутнього туристичного напрямку, за умови забезпечення безпеки.

На основі аналізу світового досвіду післявоєнного відновлення туристичної сфери, а також оцінки передумов і викликів розвитку туристичної індустрії України, були розроблені рекомендації щодо антикризового управління галуззю. Дослідження показало, що успішне відновлення українського туризму залежить від трансформації туристичного «ландшафту» країни, створення нових туристичних магнітів, а також розвитку історичних і культурних об'єктів, здатних привабити внутрішніх і міжнародних мандрівників.

3.2. Застосування нових тенденцій та інновацій для розвитку туристичної індустрії у післявоєнний період

Війна суттєво вплинула на туристичну індустрію, але розвиток технологій і нові тенденції відкривають перспективи для її відновлення та зростання. У післявоєнний період впровадження інноваційних підходів сприятиме модернізації галузі, залученню туристів і створенню нових економічних можливостей.

Основні інноваційні тенденції розвитку туризму у післявоєнний період представлені на рисунку 1.

Розглянемо кожен інноваційну тенденцію більш детально.

Одним із ключових трендів сучасної туристичної індустрії є *сталий туризм*, який передбачає відповідальне використання природних і культурних ресурсів, підтримку місцевих громад і соціальну відповідальність. Упровадження цієї концепції в Україні сприятиме залученню екологічно свідомих мандрівників, які зацікавлені в збереженні навколишнього середовища та автентичної спадщини. Це дозволить не лише захистити природні та культурні ресурси, а й створити нові робочі місця, активізуючи місцеву економіку.

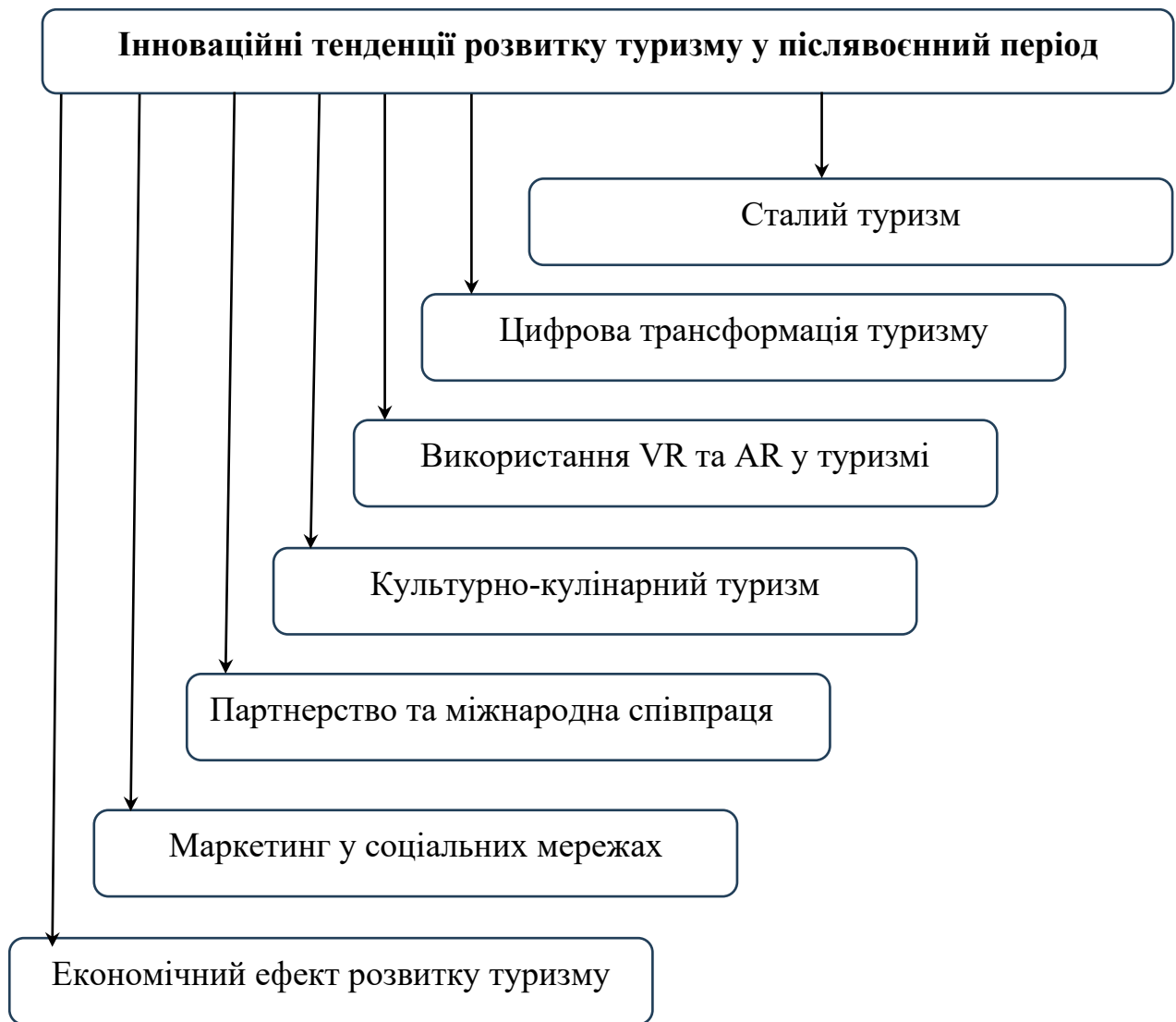

Рис.1. Інноваційні тенденції розвитку туризму у післявоєнний період

Інноваційні цифрові технології відіграватимуть важливу роль у відновленні туристичної галузі. Впровадження мобільних додатків, систем онлайн-бронювання, віртуальних гідів та інтерактивних карт покращить туристичний досвід і зробить подорожі більш комфортними.

Цифрові рішення можуть включати:

- віртуальні тури та інтерактивні путівники, що допоможуть популяризувати туристичні локації серед іноземців ще до їхнього приїзду;
- платформи онлайн-бронювання, які забезпечать зручність та ефективність управління туристичними потоками;

- багатомовні туристичні портали з детальною інформацією про маршрути, послуги та визначні пам'ятки.

Віртуальна реальність (VR) може запропонувати туристам захопливий досвід, дозволяючи ознайомитися з місцевістю ще до її фізичного відвідування. Це особливо актуально для територій, що постраждали від війни та перебувають у процесі відновлення.

Доповнена реальність (AR) може значно покращити туристичний досвід, додаючи інтерактивні елементи до фізичного середовища. Використовуючи AR, можна створювати інтерактивні екскурсії, що надаватимуть туристам історичні довідки, мультимедійні матеріали та анімаційні реконструкції важливих подій.

Відродження *культурного та гастрономічного туризму* дозволить популяризувати українські традиції, кухню та місцеві ремесла, що сприятиме залученню туристів та розвитку місцевих громад. Впровадження кулінарних фестивалів, екскурсій до історичних місць, майстер-класів з традиційних ремесел допоможе створити унікальний туристичний продукт, орієнтований як на внутрішніх, так і на іноземних відвідувачів.

Партнерство та міжнародна співпраця. Для ефективного відновлення туристичної індустрії важливо налагодити співпрацю між державними органами, бізнесом, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Створення міжнародних програм фінансування, залучення грантів та інвестицій сприятиме швидкому відновленню туристичної інфраструктури.

Платформи соціальних мереж є ефективним інструментом просування туристичних напрямків серед глобальної аудиторії. Використання візуального контенту (фото, відео, стріми), співпраця з блогерами та лідерами думок допоможе популяризувати Україну як привабливий туристичний напрямок.

Економічний ефект розвитку туризму сприятиме відновленню туристичної індустрії, а саме:

- створенню нових робочих місць;
- підвищенню рівня життя населення;
- розвитку інфраструктури та соціальних послуг;
- залученню іноземних інвестицій;
- покращенню платіжного балансу країни.

Підсумовуючи можна зробити висновок, що туристична індустрія має значний потенціал для економічного зростання України у післявоєнний період. Інтеграція сучасних технологій, розвиток сталого туризму, культурно-історичних маршрутів та активна маркетингова стратегія дозволять швидко адаптуватися до нових умов і зробити країну привабливою для внутрішніх та міжнародних туристів.

ВИСНОВКИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації завдало нищівного удару по туристичній індустрії України. Війна змінила вектор розвитку галузі та перевела її зі стратегічного етапу розширення до боротьби за збереження та адаптацію до нових умов. Це стало критично важливим як для підтримки економіки країни під час війни, так і для забезпечення фундаменту для її відновлення після перемоги.

Попри значні виклики, український туристичний бізнес продовжує функціонувати, знаходячи нові можливості та адаптуючись до сучасних реалій. Основні напрями переорієнтації включають:

- розвиток внутрішнього туризму, особливо у відносно безпечних регіонах, переважно на заході країни.
- організацію автобусних турів за кордон, що дозволяє частково компенсувати втрати від зниження внутрішнього туризму.
- вихід на нові міжнародні ринки, розширення співпраці з іноземними туристичними операторами та адаптацію продуктів під сучасні потреби мандрівників.

Водночас в'їзний туризм майже повністю припинився через питання безпеки, адже стабільність і відсутність загроз є одним із ключових чинників при виборі туристичного напрямку для іноземців. При цьому зрозумілим є те, що це й не туристи зовсім, а офіційні особи, делегації, представники міжнародних організацій, іноземці, які привозили гуманітарну допомогу, волонтери, журналісти тощо.

Морський і пляжний туризм, що раніше був одним із важливих сегментів галузі, майже повністю знищений. Майже 90 % туристичних об'єктів на узбережжі постраждали внаслідок бойових дій або залишаються в тимчасовій окупації. Навіть у тих регіонах, де є доступ до моря, існує висока загроза мінувань і обстрілів, що унеможливорює їхню експлуатацію.

Війна розділить історію України на «до» та «після», і її вплив буде відчутним десятиліттями. Доки міста та інфраструктурні об'єкти можна буде відбудувати, деякі природні території зазнали незворотних змін. Заповідники, національні парки та унікальні екосистеми, зруйновані внаслідок бойових дій, потребуватимуть десятиліть для відновлення, а деякі з них можуть бути втрачені назавжди.

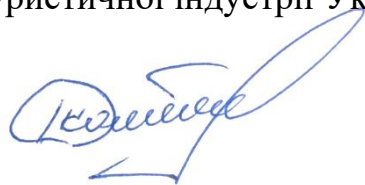
На даному етапі складно чітко спрогнозувати алгоритм відновлення туристичного бізнесу та визначити конкретні шляхи виходу країни з поствоєнної кризи. Важливими завданнями залишаються: аналіз стану туристичної інфраструктури після завершення війни, оцінка втрат туристичних територій та пошук шляхів їхньої реанімації та розробка стратегій для залучення внутрішніх та міжнародних інвестицій у галузь.

Спираючись на досвід країн, які відновлювали туристичну індустрію після масштабних воєнних конфліктів, можна визначити ключові напрями для відродження туризму в Україні:

- трансформація туристичного «ландшафту» країни – створення нових туристичних магнітів, адаптованих до сучасних умов;
- формування нових об'єктів історико-культурної спадщини, що відображатимуть події війни та героїчну боротьбу українців;
- популяризація внутрішнього туризму, який стане ключовим драйвером розвитку галузі у перші роки після війни;
- запровадження програм антикризового управління туристичною сферою для забезпечення її сталого розвитку та фінансової стабільності.

Вивчення антикризового управління туристичною галуззю та розробка ефективних механізмів її відновлення мають велике значення для економічного зростання країни у післявоєнний період. Тому дана тема потребує подальших наукових досліджень, які сприятимуть розробці інноваційних рішень для відродження туристичної індустрії України.

10.02.2025

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко М. І. Основи наукових досліджень. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 188 с.
2. Барвінок Н. В., Барвінок М. В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. С. 24-32. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-4>
3. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. Наукові перспективи. 2022. № 5 (23). С. 168-180.
4. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К.: Палітра, 1997. – 86 с.
5. Bernecker, Paul Methods and Media of Tourist Publicity (Vienna: Austrian National Tourist Office, 1961)
6. Важинський С.Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. Суми: Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
7. Вечерський В. В. Культурна спадщина України. 2022. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9A%>
8. Гайдук А.Б. Фактори формування та розвитку туристичної системи в ринкових умовах./[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9710/1/30.pdf>
9. Гурська І.С., Герасимів Г.М. Фактори розвитку туристичного бізнесу в умовах ринку. Агросвіт. 2019. № 20. С. 88–92.
10. Гритчук Г.В. «PSY-туризм» як комплекс психології та туризму. Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». 2019. № 4. С. 12–16.

11. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
12. Зарубіна А. В., Сіра Е. О., Демчук Л. І. Особливості туризму в умовах воєнного часу. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543/1484>
13. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 року №324/95-ВР / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
14. Клименюк О. В. Методологія та методи наукового дослідження: Навчальний посібник. Київ: Міленіум, 2005. 186 с.
15. Kaspar, C. (1996). Tourismuslehre im Grundriss. Bern: Haupt. – 194 p. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9710/1/30.pdf>
16. Кифяк В.Ф. Розвиток туризму як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області. / В.Ф. Кифяк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2015. – Вип. II (58). – С. 67-81.
17. Краснова Ю.А., Антонова А.В. Поняття та юридичні ознаки туризму в Україні. - Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 3.- С. 132-140
18. Крачило Н.П. География туризма. — Киев: Вища шк., 1987. – 208 с.
19. Кудла Н.Є. Менеджмент туристичного підприємства: підручник. К.: Знання, 2012. URL: http://pidruchniki.com/1584072043685/turizm/menedzhment_turistichnogo_pidpriyemstva
20. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 141 с.
21. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності:

регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 337–341.

22. Leiper, N. Tourism Management (3rd Ed.) Leiper, N., (2004). Tourism Management (3rd Ed.), Malaysia: Pearson Education Australia.

23. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева. –К.: Альтерпрес, 2005. –436 с

24. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України:(Навч. посіб./ О. О. Любіцева, С. В. Панкова, В. І.Стафійчук. - Київ: Альтерпрес, 2007. - 369 с

25. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу:навч. посібн/ М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К.:Центр навч. літ-ри, 2004. – 272 с.

26. Магдик Н. Туризм під час війни: як відпочивати в Україні цього літа. 2022. URL: <https://ukraine.segodaya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>.

27. Моца А.А., Шевчук С.М., Серeda Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні // Економіка та суспільство. 2022. Вип.41.

28. Національна туристична організація України Аналітичний звіт з науково-дослідної роботи «Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні» Київ — 2023 с.105

29. Носирєв О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1(26). С. 55–68. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22nooveu.pdf>

30. Овчинніков О. Заповідні території під час війни. Відновити міста буде простіше, ніж природу <https://eco.rayon.in.ua/topics/514206-zapovidni-teritorii-pidchasviyni-vidnoviti-mista-bude-prostishe-nizh-prirodu54>].

31. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко А. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 3. С. 102–112.
32. Психологічний туризм – новий напрямок в туризмі. Психологічні аспекти при спілкуванні з клієнтами в туристському бізнесі. URL: <https://santorpack.ru/uk/comfort-in-the-house/psihologicheskii-turizm-novoe-napravlenie-v-turizme.html>
33. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : економічні науки. 2022. Випуск 46. С. 11–15
34. Рудий Г. Я. Проблеми збереження музейної спадщини України: за результатами аналізу матеріалів республіканської періодики 1930-х рр. Український історичний журнал. 2014. № 6. С. 127-135.
35. Сеньків М. І. Філантуризм як сучасний тренд сталого розвитку. Економіка та суспільство. Випуск 41. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/49>
36. Талалай В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. Інновації та науковий потенціал світу: Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця. 2016. С. 18–20.
37. 54. Урядовий портал «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» 16 березня 2017 року URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
38. Shkoly, I.N. (2007), Rozvytok turystych, noho biznesu rehionu [Development of tourism business in the region], monograph / Shkoly I.N. (Ed.). Knyhy,XXI, Chernivtsi, Ukraina.]
39. Шуплат, О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці Ефективна економіка № 12, 2015
40. Як війна змінить мандрівки Україною після перемоги над ворогом. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.rbc.ua/ukr/travel/novaya_stranitsa-voyna-izmenit-puteshestviya-1649942226.html.

41. Українці створили 3D-тури зруйнованими Бучею, Бородянкою, Ірпенем та іншими містами Київщини. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-tur>